

УДК 37.026.7

Кузьменко В. В., Солодовник А. О.*

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ (1944-2012 РР.)

У статті окреслено основні погляди окремих представників вітчизняної педагогічної думки зазначеного періоду щодо особливостей розвитку пізнавальної самостійності студентів вищих навчальних закладів.

Звертається увага на основні підходи до означення сутності поняття пізнавальної самостійності в контексті спадщини видатних педагогів. Установлено, що в педагогічній науці це поняття розглядається як якість особистості; особистісне утворення; стійка потреба в опануванні нових знань та способів діяльності; цілісне оволодіння новими знаннями без сторонньої допомоги; готовність до розв'язання нових пізнавальних завдань; уміння визначити мету навчальної діяльності та скоригувати її без сторонньої допомоги.

Ключові слова: пізнавальна самостійність, навчально-виховний процес, самоосвіта.

На сьогодні в українській системі освіти здійснюється активний пошук шляхів удосконалення навчально-виховного процесу, його змісту та структури. У «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» підкреслюється актуальність забезпечення постійного оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень. Крім того, держава має забезпечити доступність здобуття якісної освіти протягом життя для всіх громадян та подальше утвердження її національного характеру. Це передбачає ціленаправлене безперервне оволодіння людиною необхідними знаннями з використанням усіх ланок національної системи освіти з метою подальшого розвитку та вдосконалення кожної особистості як висококваліфікованого спеціаліста впродовж всього життя. За таких умов перед сучасною вищою школою постає завдання формування та розвитку у студентів готовності до самоосвіти, яка у свою чергу тісно пов'язана з рівнем розвитку пізнавальної самостійності кожної особистості.

У XX столітті проблема розвитку самостійності студентів була предметом уваги вчених-педагогів (Є. Голант, М. Данилов, Б. Єсіпов, І. Лернер, М. Махмутов, Н. Половникова, К. Ушинський, Т. Шамова, Г. Щукіна та ін) та психологів (Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, Д. Ельконін, І. Менчинська, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Н. Талізін та ін.).

Метою статті є аналіз педагогічної спадщини видатних учених другої половини XX – початку XXI століття щодо проблеми розвитку пізнавальної самостійності студентів вищих навчальних закладів.

Проблема формування та розвитку пізнавальної самостійності студентів у процесі навчання є однією з основних у педагогічній науці. Педагоги різних епох приділяли особливу увагу вирішенню зазначеної проблеми. У 60-х роках XIX століття вона почала виділятися навіть у спеціальну сферу дидактичних досліджень.

Під час вивчення педагогічної літератури 30-50-х рр. XX століття було встановлено, що саме в цей період посилюється інтерес учених до проблеми розвитку пізнавальної самостійності учнів загальноосвітніх шкіл, оскільки у школах майже єдиним джерелом знань вважалося слово вчителя.

Починаючи з другої половини XX століття, проблема розвитку пізнавальної самостійності студентів стає дедалі гострішою у зв'язку з тим, що з 60-х рр. XX століття у галузі освіти починаються реформаційні процеси, які мали на меті перехід до розвивального навчання. Видатні педагоги, піддаючи критиці традиційну систему освіти, засновану на наданні готових знань учням, здійснюють перегляд методів навчання.

* © Кузьменко В. В., Солодовник А. О.*

Під час аналізу літератури було встановлено, що єдиного підходу до означення поняття «пізнавальна самостійність» у педагогічній науці не існує. Так, самостійність за українським педагогічним словником – це одна з властивостей особистості, що характеризується двома факторами: по-перше, сукупністю засобів для її виконання – знань, умінь і навичок, якими володіє особистість; по-друге, ставленням особистості до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення, а також зв'язками з іншими людьми, які складаються у процесі діяльності [3].

Основоположником теорії розвитку пізнавальної самостійності у вітчизняній педагогічній думці зазначеного періоду слушно вважають К. Ушинського. Він стверджував, що «слід постійно пам'ятати, що треба передавати учневі не тільки ті чи інші знання, але й розвивати в ньому бажання і здатність самостійно, без учителя, засвоювати нові знання» [24, с. 345]. Костянтин Дмитрович під самостійністю вбачав якість особистості, яка виявляється в самостійності мислення, що формується в особистості у процесі самостійної діяльності. У своїх творах він пише, що «самостійність же думки витікає лише із самостійно набутих знань» [25, с. 276].

В. Сухомлинський розглядав пізнавальну самостійність як невід'ємний компонент процесу розв'язування завдань. Він зазначав, що «мислення, думання стає розумовою працею тільки тоді, коли воно цілеспрямоване, тобто становить собою розв'язування завдання» [20, с. 56]. На думку Василя Олександровича, «радість відкриття, здивування перед істиною, здобутою власними силами, дає людині самоутвердження, переживання гордості, поваги до самої себе» [21, с. 15]. Педагог звертав увагу на те, що для забезпечення вирішення проблеми розвитку пізнавальної самостійності особистості учня вчитель мусить постійно самовдосконалюватися. Діяльність викладача, за В. Сухомлинським, має бути направлена на збільшення частки самостійної роботи дитини та на виховання любові до розумової праці.

Найбільш повне означення пізнавальної самостійності у 60-ті рр. ХХ століття з'являється у працях видатного педагога Б. Єсіпова. На його думку, самостійність – це цілісна якість особистості учня, яка становить собою єдність раціонального, емоційного й волевого компонентів та характеризується прагненням досягти поставленої мети, завдяки своїм зусиллям та проявам своїх розумових чи фізичних дій. Б. Єсіпов зазначає, що «...активність неодмінно передбачає ту чи іншу ступінь самостійності думки учня» [7, с. 59]. Учений розглядає поняття пізнавальної самостійності в контексті організації самостійної роботи учнів. У своїх працях він звертає увагу на те, що засобом розвитку пізнавальної самостійності є самостійна робота, яка направлена на організацію діяльності викладача з урахуванням конкретних можливостей учнів щодо самостійного пізнання у спеціально створених для цього умовах. У подальшому ця ідея отримує розвиток у роботах М. Данилова та І. Лернера.

М. Данилов визначає самостійність як «...риси особистості: прагнення й уміння самостійно мислити; здатність орієнтуватися у новій ситуації, знайти свій підхід до нового завдання; бажання не тільки зрозуміти засвоєвані знання, але й способи їх здобування; незалежність власних суджень» [6, с. 43]. Учений звертає увагу на те, що стимулювання розвитку самостійності можливе шляхом створення навчальних ускладнень і проблемних ситуацій. Слід зазначити, що у працях видатного педагога термін *самостійність* поєднує в собі мотиваційний та операційний аспекти учіння.

У міру розвитку вітчизняної системи освіти, яка базувалася на принципах розвивального навчання, відбувалися певні зміни в розумінні суті поняття самостійності. Дедалі більше дослідників почали приділяти увагу мотиваційному компоненту навчальної діяльності учня. У дослідженнях М. Данилова спостерігається зміщення ідей від питань організації самостійної пізнавальної діяльності до проблеми розвитку самостійності учня з урахуванням його інтересів та можливостей [6]. Це вимагало від педагогічної науки повного перегляду змісту поняття самостійності. Так, І. Лернер вважав, що учень вважається самостійним, коли виявляє свою творчість під час

виконання завдань учителя, при цьому він не тільки відтворює готове знання, а й створює власне. Одним з основних засобів розвитку пізнавальної самостійності педагог вважав організацію творчої діяльності учнів шляхом запровадження активних методів навчання та залучення учнів до проведення власних досліджень. Це мало на меті забезпечити перехід учнів від репродуктивної діяльності до дослідницької, скорегувати зміст навчального матеріалу з урахуванням інтересів та можливостей учнів та оновити завдання вітчизняної системи освіти [11].

Один із представників першого покоління вітчизняних педагогів, які заклали фундамент у розробку теорії навчання та виховання оновленої радянської школи, Ш. Ганелін вважав, що самостійність – це складне особистісне утворення, яке містить у собі самостійність думки учня, уміння застосовувати ним отримані знання в навчальній діяльності, займатися самоосвітою, проявляти ініціативу, активність під час розв'язування задач [2].

У працях Н. Половникової пізнавальна самостійність розглядається як готовність, здатність і прагнення учня власними зусиллями опанувати знання. Вона виокремлює три рівні розвитку пізнавальної самостійності учнів:

- I рівень – копіювально-відтворювальний – самостійне виконання учнями вправ, завдань та розв'язування задач з метою тренування за готовим зразком, під час якого витрачається мінімум розумових зусиль для виконання відтворювальних дій;
- II рівень – комбінований – виконання учнями більш складних дій, які мають на меті перенесення знань та вмінь, тобто здійснюють самостійну пізнавальну діяльність;
- III рівень – творчий – творче використання накопичених знань і вмінь у нових умовах, під час вирішення різноманітних проблемних ситуацій, у практичній діяльності [18].

Слід відзначити, що кожний наступний рівень розвитку самостійності учня включає до свого складу характеристики попереднього рівня. Їх відмінність полягає у ступені втручання викладача у процес пізнання: максимальним ступенем втручання характеризується перший рівень, мінімальним – третій.

Аналіз педагогічної літератури 50-70 рр. ХХ століття дає підстави для висновку, що на той час поняття «самостійності» найчастіше ототожнювалось з поняттям «активність». На думку Л. Аристової, виникає необхідність диференціації цих термінів. У своїх дослідженнях вона стверджує, що самостійність слід розглядати як «здатність особистості учня до діяльності, яка здійснюється без втручання зі сторони» [1, с. 39]. При цьому під активністю вчена розуміє вияв ставлення суб'єкта навчання до навколишньої дійсності, а під самостійністю – його здатність діяти без сторонньої допомоги.

Видатною постаттю у вітчизняній педагогіці періоду 50-70 рр. ХХ століття є Є. Голант, який займався розробкою широкого кола дидактичних проблем, зокрема й питанням розвитку пізнавальної самостійності учнів під час навчальної діяльності. Він розглядає пізнавальну самостійність як найголовнішу умову всебічного розвитку особистості і виділяє три її основні види:

- організаційно-технічна самостійність;
- самостійність у процесі пізнавальної діяльності;
- самостійність у практичній діяльності [4].

Є. Голант наголошує на тому, що самостійність виявляється не лише в певних діях під час навчальної діяльності, а й у самостійності думки, міркувань, суджень та висновків. У своїй праці «Про розвиток самостійності та творчої активності учнів у процесі навчання» вчений пише: «Усе ж таки найбільша реалізація самостійності можлива в роботі, яка проводиться без безпосередньої участі педагога» [4, с. 37]. Пізніше в роботах Є. Голанта зустрічається твердження про те, що самостійність – це сукупність компонентів, які забезпечують ефективність навчання. На думку педагога, найбільший ступінь самостійності учень проявляє під час виконання певних завдань, при цьому

не відтворюючи розумову чи фізичну дію за зразком, а вносячи в навчальну діяльність щось власне, нове. Також Євген Якович підкреслює важливість «виховних моментів, які пов'язані з виявом самостійності», маючи на увазі формування головним чином вольових якостей особистості та творчого підходу учнів до власної діяльності.

Педагог-теоретик М. Махмутов, відомий як автор теорії методів проблемно-розвивального навчання в загальноосвітній та професійній школах, стверджував, що «пізнавальна самостійність ґрунтується на інтелектуальних здібностях особистості, на її вміннях, що дозволяють самостійно навчатися та здобувати нові знання. Показниками наявності пізнавальної самостійності є:

- уміння студента самостійно здобувати нові знання з різних джерел інформації та вдосконалювати свої вміння і навички;
- уміння використовувати набуті знання, уміння та навички для подальшої самоосвіти;
- уміння застосовувати їх у практичній діяльності для вирішення будь-яких життєвих ситуацій.

Ці якості студента зумовлюються наявністю у нього високого рівня пізнавальної потреби і інтересу до знань, наявністю мотивів навчання» [14, с. 18].

Дослідники Т. Шамова та Г. Щукіна зазначають, що самостійність є показником активності особистості, її спроможності до пізнавального пошуку [27; 28]. У дисертаційному дослідженні Г. Кулагіної поняттю пізнавальної самостійності дається визначення як якості особистості, яка характеризується потребою й умінням студентів опановувати знання і способи діяльності, здатністю вирішувати пізнавальні завдання без безпосередньої сторонньої допомоги, умінням визначати мету діяльності і її коригування [10]. Аналогічної думки дотримується В. Тюріна, яка стверджує, що пізнавальна самостійність – це якість особистості, сутність якої полягає в готовності, тобто здатності і прагненні учня вирішувати без сторонньої допомоги на основі вольового зусилля нові для нього пізнавальні завдання [23]. Педагог детально вивчала механізми та шляхи формування пізнавальної самостійності учнів загальноосвітніх шкіл.

Автор і науковий редактор навчальних посібників з педагогіки, доктор педагогічних наук П. Підкасистий стверджує, що рівень розвитку самостійності учня характеризує майстерність педагога. Він вказує на те, що не стільки важливо передавати готові знання, скільки сформувані в учнів уміння працювати, потребу в нових знаннях та навички використання різноманітних джерел знань. За результатами теоретико-експериментального дослідження П. Підкасистого, у структурі пізнавальної самостійності виділяються такі компоненти:

- змістовий (знання, поняття, уявлення);
- операційний (застосовування набутих знань, навичок, вмінь до виконання навчальних дій),
- результативний (нові знання, способи розв'язування, здібності і якості особистості) [17].

У дисертаційному дослідженні Т. Гришиної пізнавальна самостійність учнів передбачає чітке розуміння ними цілей навчання, наявність цілісної системи знань, володіння методами вирішення завдань, уміння трансформувати знання відповідно до характеру й особливостей завдання, повне оволодіння способами навчальної роботи, самоконтроль дій, які виконуються [5].

У підручнику «Педагогіка» за редакцією М. Ярмаченка зазначається, що учень виявляє самостійність у пізнанні, коли, спираючись на відоме, на основі самостійного пошуку відкриває нові знання або ж створює нові для себе способи пошуку цих знань, виробляє і обґрунтовує гіпотезу з наступним її підтвердженням [16].

Академік Національної академії педагогічних наук України О. Савченко трактує пізнавальну самостійність як якість особистості, яка виявляється різнопланово:

у процесі формування всебічно розвиненої особистості – як мета навчання, у процесі засвоєння знань, умінь і навичок – як засіб підвищення усвідомленості і дієвості засвоюваного матеріалу. Дослідниця вважає, що це поняття є комплексним та включає до свого складу мотиваційний, змістовий і процесуальний компоненти [19, с. 252].

Ч. Федорков під час дослідження проблеми розвитку навчально-пізнавальної самостійності студентів під час вивчення природничо-математичних наук дає означення поняття самостійності як інтегративної якості особистості, що формується в процесі навчально-пізнавальної діяльності, виявляється в постійному прагненні індивідуума до самостійного набуття знань, їх творчого застосування і є основним чинником якісної підготовки фахівця» [26].

В. Тесленко, який наслідував ідеї М. Данилова, вбачав сутність поняття «самостійність» в умінні і спроможності студентів орієнтуватись у проблемній ситуації, коректно формулювати завдання, які виникли, знайти певний підхід до їх розв'язування, уміти працювати в колективі [22].

У дисертаційному дослідженні Р. Олейник, присвяченому розвитку пізнавальної самостійності студентів, наголошується на тому, що це якість, пов'язана з майбутньою професійною діяльністю, здатністю, бажанням й умінням пізнавати і застосовувати знання в навчальній діяльності, мета якої полягає в підготовці висококваліфікованого спеціаліста [15].

Пізнавальна самостійність за Н. Зеленковою – це важлива якість особистості, що сприяє успіху загального розвитку відповідно до особистих установок учня і виявляється в умінні формулювати завдання та визначати етапи його розв'язання, орієнтуватись у новій ситуації і передбачати хід розв'язку, знаходити раціональні способи і прийоми розв'язання пізнавальних задач і бачити у звичному незвичайне, творчо виконувати навчальні завдання [8].

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки здійснено уточнення дефініції поняття «пізнавальна самостійність», її структури та обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування пізнавальної самостійності студентів вищих навчальних закладів. Так, у праці С. Кузнецової, присвяченій методиці формування пізнавальної самостійності студентів агротехнічного коледжу у процесі вивчення загальнотехнічних дисциплін, пізнавальна самостійність розглядається «як цілісне особистісне утворення, сутністю якого є діалектичний зв'язок усіх складових компонентів, яке динамічно і нелінійно розвивається, специфічно проявляючись у сфері навчально-пізнавальної та професійної діяльності» [9, с. 9].

В. Логвіненко характеризує досліджуване поняття як інтегративну якість особистості, «що має в основі пізнавальну активність, що пов'язана з ініціативою, з пошуком різних шляхів розв'язування навчально-пізнавальних задач без участі викладача (викладач підготовляє систему завдань), що забезпечує саморозвиток особистості» [12, с. 25].

У ході дослідження особливостей формування пізнавальної самостійності студентів технічних спеціальностей у процесі вивчення природничо-наукових дисциплін педагог В. Ляшенко наголошує, що зазначене поняття слід розглядати, по-перше, «як рису особистості, що відображає ставлення (прагнення, бажання) людини до пізнання, процесу пізнавальної діяльності, її результатів і умов здійснення, а також можливості (знання, уміння, здатності, воля) здійснювати пізнавальну діяльність у відносній незалежності від зовнішнього впливу», по-друге – «як характеристику діяльності, що виявляється в самокеруванні людиною процесом своєї пізнавальної діяльності (від постановки мети до оцінки результатів) на різних рівнях її здійснення (від відтворення до творчості)» [13, с. 83].

Аналіз праць учених дає підстави для висновку, що в основі означень поняття пізнавальної самостійності лежать такі положення щодо визначення її сутності:

- якість особистості;

- особистісне утворення;
- стійка потреба в опануванні нових знань і способів діяльності;
- цілісне оволодіння новими знаннями без сторонньої допомоги;
- готовність до розв'язання нових пізнавальних задач;
- уміння визначити мету навчальної діяльності та скоригувати її без сторонньої допомоги.

Отже, розкриваючи сутність поняття пізнавальної самостійності, науковці характеризують її з точки зору сукупності знань, умінь і навичок, якими володіє особистість, та власного ставлення особистості до процесу навчальної діяльності, її результатів та умов здійснення. У структурі пізнавальної самостійності дослідники виділяють три компоненти: мотиваційний, змістовий та вольовий. Ці складові компоненти зазначеного поняття впливають один на одного і є структурно неподільними. Водночас кожен з них досліджується як особливий об'єкт впливу, як риса особистості, яка може існувати незалежно від іншої. Наприклад, учень прагне дізнатись більше про навколишній світ, але йому бракує знань і пізнавальних умінь. Можливим є й обернений випадок: учень має певний багаж знань та володіє необхідними способами дій, але не виявляє інтересу, допитливості чи активності. З огляду на це справедливим буде висновок, що пізнавальну самостійність не можна зводити тільки до розвитку інтелектуальних сил студента. На будь-якому етапі навчання викладач має здійснювати глибокий вплив на пізнавальну діяльність студента, якісною характеристикою якої є самостійність, та спонукати його до осмисленого засвоєння знань та способів дій.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми розвитку пізнавальної самостійності студентів вищих навчальних закладів, і в подальшому вивченню підлягає питання характеристики форм, методів та засобів розвитку пізнавальної самостійності студентів вищих навчальних закладів у контексті змін у галузі освіти у вітчизняній педагогіці.

Література:

1. Аристова Л. П. Активность учения школьника / Л. П. Аристова. – М. : Просвещение, 1968. – 138 с.
2. Ганелин Ш. И. Воспитание активности и самостоятельности как черты личности / Ш. И. Ганелин // Воспитание самостоятельности и активности учащихся : учен. зап. ЛГПИ им. Герцена. – Л., 1966. – С. 5-25.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Голант Е. Я. О развитии самостоятельности и творческой активности, учащихся в процессе обучения / Е. Я. Голант // Воспитание познавательной активности и самостоятельности учащихся : учен. зап. Казанского пед. института. Вып. 67, сб. 2 (ч. 1) – Казань, 1968. – С. 32-44.
5. Гришина Т. В. Развитие познавательной самостоятельности у старшеклассников при обучении математике (на материале решения стереометрических задач) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Гришина Т. В. – К., 1985. – 234 с.
6. Данилов М. А. Воспитание у школьников самостоятельности и творческой активности в процессе обучения / М. А. Данилов. – М. : Просвещение, 1978. – 82 с.
7. Есипов Б. П. Самостоятельная работа учащихся на уроках / Б. П. Есипов. – М. : Учпедгиз, 1961. – 239 с.
8. Зеленкова Н. И. Дидактические условия формирования познавательной самостоятельности школьников на уроках математического цикла : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Зеленкова Н. И. – Кривой Рог, 1996. – 225 с.
9. Кузнецова С. В. Методика формування пізнавальної самостійності студентів агротехнічного коледжу у процесі вивчення загальнотехнічних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Кузнецова С. В. – К., 2010. – 266 с.

10. Кулагина Г. Н. Формирование у студентов вечернего отделения познавательной самостоятельности и активности (в процессе обучения на младших курсах) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Кулагина Г. Н. – М., 1980. – 16 с.
11. Лернер И. Я. Дидактические основы формирования познавательной самостоятельности учащихся при изучении гуманитарных дисциплин : дис. ... докт. пед. наук : / Лернер И. Я. – М., 1971. – 810 с.
12. Логвіненко В. Г. Методика формування пізнавальної самостійності студентів технічних спеціальностей в процесі вивчення інформаційно-комунікативних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Логвіненко В. Г. – Харків, 2005. – 409 с.
13. Ляшенко В. С. формування пізнавальної самостійності студентів технічних спеціальностей у процесі вивчення природничо-наукових дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ляшенко В. С. – Луганськ, 2012. – 231 с.
14. Махмутов М. И. Проблемное обучение / М. И. Махмутов. – М. : Педагогика, 1975. – С. 18.
15. Олейник Р. В. Развитие познавательной самостоятельности студентов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Олейник Р. В. – Х., 1991. – 19 с.
16. Педагогіка / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Вища школа, 1986. – 544 с.
17. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: теоретико-экспериментальное исследование. / П. И. Пидкасистый. – М. : Педагогика, 1980. – 240 с.
18. Половникова Н. А. О системе воспитания познавательной самостоятельности школьников / Н. А. Половникова // Советская педагогика. – 1970. – № 5. – С. 76-83.
19. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студ. пед. фак./ О. Я. Савченко. – К. : Абрис, 1997. – 415 с.
20. Сухомлинський В. О. Вибрані твори / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 56.
21. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1970. – 287 с.
22. Тесленко В. С. Пути повышения познавательной самостоятельности студентов I-х курсов втузов на практических и семинарских занятиях по математике : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Тесленко В. С. – Днепропетровск, 1978. – 201 с.
23. Тюрина В. А. Формирование познавательной самостоятельности учащихся общеобразовательной школы : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01 / Тюрина В. А. – Х., 1994. – 498 с.
24. Ушинский К. Д. Вибрані твори : в 10 т. / К. Д. Ушинский. – Т. 10. – К. : Радянська школа, 1974. – 576 с.
25. Ушинский К. Д. Сочинения / К. Д. Ушинский. – Т. 8. – М. : Изд-во АНП РСФСР, 1948. – 776 с.
26. Федорков Ч. М. Воспитание учебно-познавательной самостоятельности в процессе изучения естественно-математических наук : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Федорков Ч. М. – Минск, 1988. – 19 с.
27. Шамова Т. И. Активизация учения школьников / Т. И. Шамова. – М. : Педагогика, 1982. – 208 с.
28. Шукина Г. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе / Г. И. Шукина. – М. : Просвещение, 1979. – 160 с.

Кузьменко В. В., Солодовник А. А.

ПРОБЛЕМА РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ
СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ
В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКЕ (1944-2012 ГГ.)

В статье обозначены основные взгляды отдельных представителей отечественной педагогической мысли указанного периода относительно особенностей развития познавательной самостоятельности студентов высших учебных заведений.

Обращается внимание на основные подходы к определению сущности понятия познавательной самостоятельности в контексте наследия выдающихся педагогов. Установлено, что в педагогической науке это понятие рассматривается как качество личности; личностное образование; устойчивая потребность в овладении новых знаний

и способов деятельности; целостное овладение новыми знаниями без посторонней помощи; готовность к решению новых познавательных задач; умение определить цель учебной деятельности и скорректировать ее без посторонней помощи.

Ключевые слова: познавательная самостоятельность, учебно-воспитательный процесс, самообразование.

Kuzmenko V. V., Solodovnik A. O.

PROBLEM OF DEVELOPMENT OF COGNITIVE SELF-DEPENDENCE OF STUDENTS AT HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS IN NATIVE PEDAGOGICAL SCIENCE (1944 – 2012 YEARS)

The article deals with basic views of separate representatives of native pedagogical thought of indicated period concerning peculiarities of development of cognitive self-dependence of students at higher educational establishments.

The author pays attention to the main approaches to definition of concept of cognitive self-dependence in the context of heritage of outstanding pedagogues. The author argues that a unified approach to definition of concept of «cognitive self-dependence» in pedagogical science doesn't exist. It is discovered that in pedagogical science this concept regarded as quality of individuality; personal forming and formation; stable need to master a sum of new knowledge and ways of activity; holistic mastering of new knowledge without outside help; readiness to solve a number of new cognitive tasks; ability to determine concrete purpose of educational activities and opportunity to correct them without outside help.

The author concludes that scientists described cognitive self-dependence from the point of views of set of knowledge and skills possessed by a person and person's own relationship to the process of educational activity, its results and its modalities of implementation. It is determined that researchers distinguished three components in the structure of cognitive self-dependence: motivational, informative and strong-willed ones. These components are influenced on each other and they are structurally indivisible. At the same time, each of them can be researched as a special object of influence, as a personal trait which can exist in an independent way.

Keywords: cognitive self-dependence, educational and upbringing process, self-education.

УДК 37.091.12:796

Проніков О. К.*

**ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПЕДАГОГІЧНИХ ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ВНЗ УКРАЇНИ (1992-2014 РР.)**

У статті проаналізовано формування основ державної програми підготовки майбутніх учителів фізичної культури в педагогічних вищих навчальних закладах України за часів її незалежності. Досліджуваний період характеризувався змінами в організації навчально-виховного процесу студентів факультетів фізичного виховання. Суттєвими проблемами були: зниження державного фінансування сфери освіти, фізичної культури і спорту; скорочення кількості організацій та установ, які проводили фізкультурно-оздоровчу роботу з дорослими, молоддю та дітьми. Етап, коли відбувалось формування державної програми підготовки майбутніх учителів фізичної культури, визначено як модернізаційний.

Ключові слова: учитель, навчання, виховання, підготовка учителя фізичної культури.

Реформування системи вищої освіти ставить нові вимоги до підготовки майбутніх учителів фізичної культури в педагогічних вищих навчальних закладах України у ХХІ ст. Воно має бути різноманітним, нести гуманістичні цінності, використовувати нові технології навчання, бути всеохоплюючим та інформатизаційним, забезпечувати саморозвиток особистості. Однією з умов здійснення цих завдань є використання

* © Проніков О. К.*